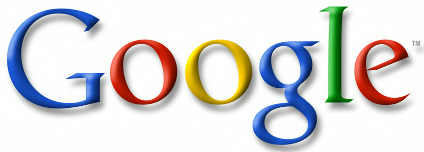
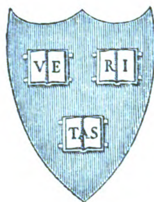

Google

VE RI
TAS

Német nemzetiségi kérdés

(Négy ujságcikk)

Irta

Herczeg Ferencz

Budapest, 1902
Singer és Wolfner kiadása

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA

A négy cikk egy elfogulatlanságra törekvő megfigyelőnek a délvidéki német mozgalomra vonatkozó észrevételeit tartalmazza. Füzetbe gyüjtve azért adom közre a cikkeket, mivel ugy gondolom, hogy ezzel szolgálatot tehetek azoknak, a kik hivatásból és szakszerüen foglalkoznak nemzetiségi viszonyaink ujabb alakulásainak tanulmányozásával.

Budapest, 1902. junius havában.

H. F.

1.

Kezdjük az elején. Abban az időben, mikor a délvidéki svábok elei otthagyták ősi szülőföldjüket és a töröktől megtisztult Bánság zsombékos pusztaságaiba telepedtek, tudvalevőleg még nem volt német nemzeti érzés. A római szent birodalom laza határain belül az osztrák, porosz, bajor, szász és még néhány tucat dinasztia égisze alatt ugyanannyi állameszme és állameszmécske virult, versenyzett, intrikált és tülekedett, de a fajbeli közösség gondolata akkor még egyáltalában nem volt politikai tényező. A német fejedelemségek lakóit a dinasztia közös volta fűzte össze és választotta el egymástól. A fajbeli összetartozás politikai gondolatát jóval későbben, a napoleoni háboruk idején vetették el.

A bánsági telepesek bizonyára hoztak magukkal kedves és fájó emlékeket régi hazájukból, de német nemzeti érzést nem hoztak magukkal. Az emlékeik is inkább fájóak lehettek, mint kedvesek, nem is lehetett rá nagy okuk, hogy megőrizzék azokat, mert bizonyos, hogy ma a sváb családok közül alig egy-kettő tudja, hogy a német államok melyikéből származtak ide ősei, német földön maradt rokonsága után pedig százötven esztendő alatt egyikük sem érdeklődött annyira, mint teszem Zichy Jenő gróf az Ázsiában maradt atyjafiai után. Képtelenség tehát, ha valaki a bánságiak német nemzeti érzéséről mint történelmi fogalomról beszél. Ennek az érzésnek nincs eredete a multban és nincs folytonossága a jelenben. Ha igazán meg is van, akkor se a szivekben nőtt, hanem ujságpapiroson tenyésztették.

A beláthatatlan nagy sikságon elszórt falvakban és civis-városokban élve, a legujabb időkig extenziv gazdaságot folytatva, gabonát és bort termelve, lovat nevelve: a sváb gondolkozása, jelleme, de még a vérmérséklete is gyökeresen átalakult. A déli égboltozat, az alföldi

égalj, a zsiros magyar föld, az uj környezethez alkalmazkodó életmód és táplálkozás megtette a népre a maga hatását: a bánsági sváb ma nem hasonlit sem bajorhoz, sem szászhoz, sem württembergihez, sem semmiféle német felekezethez, de igenis hasonlit a kelet-európai nagy sikságok lakóihoz és édesrokona mindenekelőtt az alföldi magyar embernek. Munkás, szivós, takarékos, földéhes, mint minden jó paraszt, de a mellett kevély, szabadságszerető, alkotmányos érzületü és politizálni szerető, miként a magyar civis. A gazdagjának minden takarékossága mellett gavalléros hajlamai vannak, szereti a vendégséget, a bort, a szép lovat; a fiatalsága pedig szeret legénykedni.

A németet, mig az osztrák uniformisban jelentkezett, soha sem szenvedhette a sváb. A hajdani Bánság, de különösen a határőrvidék katonai kormánya brutális, a korlátoltságig copfos és hihetetlen módon romlott volt. Nevezetes, hogy ennek a német kormányrendszernek mindenkor a szerb és román granicsárok voltak a legmegbizhatóbb oszlopai. Ez a két délvidéki nemzetiség,

melyet az osztrák katona-bábák tervszerüen politikai és gazdasági nyomorékokká akarta nevelni, szivesen türte a katonai gyámkodást, mivel a házközösségi rendszer megvédte őket a gazdaságilag nagykoru svábok terjeszkedése ellenében.

A szabadságharc idején az egész bánsági svábság habozás nélkül a magyar zászló alá sorakozott. Különösen a határőrvidék fekete-sárga korlátjai között senyvedő svábok tüntek ki hősiesség és áldozatkészség dolgában; ők tapasztalásból tudták, hogy mi az osztrák szolgaság és valósággal janicsárjai lettek a magyar szabadságnak. A magyar földet, melyet osztrák császárok adtak nekik, most véren vették meg a magyar nemzettől maguknak és utódaiknak. A reakció idejében — mely sürün szedte közülök is áldozatait — a *svarcgelb* és *pecsovics* név a svábok közt szakasztott olyan megbecstelenitő volt, akár a nagy Alföldön.

A kiegyezés után bekövetkezett a reakció reakciója. A magyarosodás sehol az országban nem haladt oly lázas

gyorsasággal, mint odalenn. A temesvári német szinészetet a jóformán tisztára német város kiéheztette. Oly községi képviselőtestületek, melyeknek alig volt egy-két magyarul értő tagjuk. elhatározták, hogy iskoláikat megmagyarositják. A torontáli parasztész a szegedi internátusok alapitásával olcsón és gyakorlatilag megoldott egy kérdést, melyen sok tudós elme hiába töprengett. A magától megindult természetes folyamatnak legértékesebb eredménye, hogy a bánsági városokban erős magyar értelmiség képződött. A sváb eredetü értelmiség a magyar faj szeretete dolgában talán túltesz magán a fajbeli magyarságon is.

Szerbek, románok, de főleg erdélyi szászok gyakran mondták, meg is irták, hogy a nagy készség, melylyel a sváb értelmiség beleolvad az anyanemzetbe, a faj férfiatlanságának jele. Szerintük a svábok opportunisták, a kik a hatalomhoz szítanak. Ez a fölfogás erdélyi szász levelezők jóvoltából közkeletüvé lett a németországi sajtóban is. Egy nép jellemét azonban annak történelme után kell megitélni. Minden épeszü és becsü-

letes ember a megmondhatója, hogy opportunisták voltak-e azok a sváb földmüvesek, a kik véres csatákban védték meg a királyától is elhagyott magyar zászlót Knicsanin seregei ellen. A svábok akkor vallották magukat első izben magyaroknak, mikor a délvidéki magyarságot három ország kopófalkája hajszolta. Fegyveres kézzel törtek maguknak utat a nemzet szivéhez; vérben forrtak össze a magyarsággal; vitézségükkel örök jogot nyertek a magyar szabadságban való részesedésre. Az opportunizmus ostoba vádját megcáfolja egyébként az a tény is, hogy a bánsági svábság politikai téren rendesen nyakas ellenzéki volt. Elég különös, hogy a férfiatlan megalkuvás vádját éppen szászok hangoztatják, mikor pedig Erdély egész történelmén tragikomikus motivumként vonul végig a szász városok ismert cirkumspektus opportunizmusa. A nemzetiségekre nézve a magyarsággal való rokon- vagy ellenérzés ma sem oportunizmus, hanem tisztára csak érzelem, vagy ha ugy tetszik: izlés kérdése. Ez igy van, mivel a magyar állam — és erre még rá fogunk

térni — nemzetiségi vidékeken ma sem lép föl hatalomként.

A svábok hajlandósága a magyarosodásra egy világtörténelmi igazság ösztönszerü megismeréséből fakad. Az igazság ez: Az egyén csakis a nemzet közvetitésével vehet részt az emberiség munkájában. A mi becseset és nagyot az ember alkotott, az mind a nemzeti érzés kohójából került ki. Hasznos ember csak az lehet, a ki a nemzeti szervezet tagja. A fajától messzire elszakadt svábság magában soha sem lehet nemzet. Legfölebb csak ugynevezett nemzetiség. A jövőjét illetőleg két lehetőség képzelhető el. Vagy egygyé lesz a magyarsággal és akkor beleviheti speciális faji tulajdonságait a nemzet állami és kulturális életébe, értékesitheti nagy munkaerejét a maga és az emberiség javára, szóval nemzeti életet élhet. Vagy elzárkózik a nemzettől, átalakul a nagynémetség platonikus gyarmatává és akkor az ellenséges földön magára hagyottan tengődő kolónia meddő és szomoru életét éli. A nagy életerő és életkedv, mely a svábokat az erdélyi szá-

szok elvénhedt fajától megkülönbözteti, az előbbi utra terelte őket.

Ugynevezett *nagynémetek* szórványosan mindig akadtak a Bánságban. Idősebb emberek voltak, a kik nem tudták megérteni a kort, részben nyugalmazott határőrvidéki katonatisztek, legkisebb részben pedig Bécsben iskolázott ügyvédek vagy orvosok, a kiket elkeseritett valamely (rendesen az állami nyelv nemtudásából eredt) mellőzés vagy megbántás. Ezeket azonban soha sem vették komolyan, csak többé-kevésbbé mulatságos alakoknak tekintették. Mivel a délvidéki szerbek is elcsendesültek, az odavaló románok pedig soha sem voltak nyugtalan természetüek, már ugy látszott mintha a délvidéki nemzetiségi kérdés történelmi emlékké lett volna. Egy idő óta azonban minden megváltozott. A svábok körében a legféktelenebb izgatás indult meg minden ellen, a mi magyar. Az agitáció nem folytatása a régi nagynémet különködésnek, hanem más eredetü és más irányu mozgalom. Az ugynevezett *groszdeutsch*-ok, a kiknek déli Németországban még lehetnek szórványos hiveik, a Habsburgok

égisze alatt alapitandó ködös határu nagynémet államszervezetről álmodoztak. Az *alldeutsch* mozgalom egyenesen a Habsburg-dinasztia ellen irányul. A régi *groszdeutsch* gondolat német tanárok és irók rögeszméje volt; az uj *alldeutsch* eszme határozottan valami katonai és kereskedői karaktert mutat. Az előbbi délnémet, az utóbbi porosz eredetü. Ez meglátszik hiveinek harcmodorán is; a *groszdeutsch*-ok ideálisták voltak, az *alldeutsch*-ok gyakorlati emberek. Az *alldeutsch* hajót egy a budapesti német főkonzulátusnál alkalmazásban volt tisztviselő bocsátotta vizre. Kormányosai németországi emberek, buzgó fütői erdélyi szászok. Az ügynökök lapokat és bankokat alapitanak. Mindennel törődnek, mindennel foglalkoznak, a mi a szegény népet érdekli. Pénzük is van. Bevallottan magyar lelkü ember nem igen találkozik velük, de a nagy tömeg mindig látja őket. Bámulatos vakmerőséggel és valódi német alapossággal dolgoznak és a siker, melyet máris elértek, ugyancsak bámulatos.

Itt is, ott is fölhangzik a nép köréből a követelés, hogy a megmagyarosi-

tott iskolákat megint vissza kell németesiteni. Egyesek megtiltják gyermekeiknek, hogy maguk közt magyarul beszéljenek. Német szinházat akarnak. A községi képviselőtestület pedig vezesse németül jegyzőkönyveit. Egyes városokban német érzésü értelmiség kezd képződni. Ezek kiadták és fölkapták a jelszót, hogy a német a világ első nemzete, mely kulturálisképességei tekintetében szédítő magasságban áll a szegény és müveletlen magyarság fölött. A ki pedig magyarul szól a gyermekeihez, az renegát.

Ha igy folynak tovább a dolgok, akkor valószinü, hogy rövid öt esztendő mulva féltucat német nemzetiségi képviselőt fognak Budapestre küldeni. Némelyek ugy vélekednek, hogy ez nem nagy baj. „Hadd beszéljék ki magukat, legalább a szemük közé nézhetünk.“ De igenis baj! Ha politikai pártszervezetet nyernek, akkor biztosra vehető, hogy minden magyarországi nemzetiségi mozgalom élére fognak állani. A szerb radikálisok és románok máris sürün érintkeznek velük és nagy kedvteléssel szemlélik a német mozgolódást. A bevallott céljaik ma még eléggé embersé-

gesek, de minden propaganda önmagát tüzeli és minden nemzetiségi mozgalomnak végső célja valamelyes autonómia, vagyis a nemzet testétől való elszakadás. Megeshetik, hogy évtizedek multán, ha magyar ember végigutazik a Bánság gyönyörü rónaságain, ugyanaz a keserüség facsarja majd össze a szivét, melyet ma Erdélyben érez az ember.

Pesszimisztikus hangokat is hallottam már. „Ha harmincöt évi uralom után ide jutottunk: akkor ez a magyarság csődje!“ Nem tudok egyetérteni a pesszimistákal. Igaz hitem, hogy szeretettel, tapintattal és erélylyel elejét lehet venni a vésznek. Megpróbálom majd kifejteni, hogy minő eszközökkel érte el sikereit az agitáció és mely körülmények vetették meg neki ágyát — akkor talán tisztázható lesz az a kérdés is, hogy minő magatartást kell e különös esetben a magyar államhatalomnak és a társadalomnak elfoglalnia.

II.

Németországi lapok, főleg a drezdaiak és a münheniek, melyek állandóan szemmel tartják a bánsági eseményeket,

a mozgolódásban a tüzzel-vassal való magyarositás ellenhatását látják. Könnyen kimutatható azonban, hogy a Bánságban soha sem magyarositott senki. Az állam talán legkevésbbé. Magyarositásról nem lehet szó, legfölebb magyarosodásról. Ez az önkéntes folyamat nem az államhatalomból, hanem a sváb községi autonómiákból indult ki. Az állam jóformán csak plátói rokonszenvével támogatta, a magyar társadalom még annyival se. Maguk a svábok azonban igen nagy anyagi és erkölcsi áldozatokat hoztak és hoznak a cél érdekében. A törvényhatóságaik mégis ma is német nyelven tanácskoznak. Természetesen az istentiszteletük is német. A községi iskoláik nyelvét maguk határozzák meg. Egy-egy magyar állami iskolát ugy kell kikönyörögniök a kormánytól. És ha a bánsági ember azt akarja, hogy a fia igazán megtanuljon magyarul, akkor nagy pénzáldozat árán ma is Szegedre küldi. A magyarságot nemcsak hogy rá nem kényszeritik a svábra, de elég drágán is mérik neki.

Való igaz azonban, hogy a délvidékiek egy töredéke ma másképpen érez,

mint éreztek a honvéd-apák és a papirrokonság, mely a távoli, ismeretlen külföldhöz füzi őket, komoly beszéd tárgyává lett köztük. Való igaz, hogy a gyakorlati észjárásáról hires svábság egy töredéke ma délibábok után futkos. Ez azonban nem reakció, hanem a demoralizáció jele. Mikor a földmüves érzelmi politikát kezd üzni, akkor baj van a gazdaságában.

A svábság demoralizációja elsősorban és tulnyomó részben az országos gazdasági válságra vezethető vissza. A gabonaárak mélységes hanyatlásával leapadt *Európa magtárának* gazdagsága is. A filloxera-veszedelemmel még meg tudott birkózni a svábság bámulatos szivóssága — sehol az országban oly gyorsan és tömegesen nem rekonstruálták a szőlőt, mint odalenn, — de az uj intenziv gazdaság berendezésével járó óriás terhek most kezdenek csak igazán a nép vállára sulyosodni. Az olasz borvámklauzula pedig megfosztotta a leteritett szőlőgazdákat a reménytől is, hogy egyhamar talpra állhassanak. Az uzsorabankok (és odalenn a legtöbb parasztbank leplezett uzsorás) teljes gőzzel

szivattyuzzák a nép vérét. Hozzájárul mindehhez, hogy mig a svábok azelőtt könnyü szerrel kielégithették földéhségüket gazdaságilag kiskoru szerb és román szomszédjaik rovására, addig a terjeszkedésüknek ma már nagyjában határt szabott a nevezett nemzetiségek gazdasági megérése. Ugy a szerbek, mint a románok sokat tanultak a svábóktól, a szorgalmas és takarékos gazdák száma növekszik falvaikban, a földjükhöz pedig, a melyen annak előtte ugyancsak könnyü szerrel tuladtak, most már szivósan ragaszkodnak. A bánsági svábok közmondásos gazdagsága ma jóformán csak szóbeszéd. Minden községben akad egy-két aranyparaszt, a ki a többiek rovására hizik, de a gazdák nagy tömegében szaporodik az ugynevezett törpebirtokosok száma és terjed a nyomor, még pedig a piszkos, fekete zsellérnyomor. Hogy az éhség rossz tanácsadója a népnek, azt nem kell bizonyitanom olyan közönség előtt, mely tudja, hogy az alföldi szittya-koponyákban minő vad ötleteket érlelt meg a nyomor. A szegénység hatalmas szövetségese mindennemü népbolonditónak. A nagy Al-

földön az agrár-szociálizmus alakjában explodált a nép elégedetlensége, a Bánságban nemzetiségi mozgolódás formájában.

Egy különös mellékkörülmény még tetézte a bajt. A bánsági tömegekben mindig bizonyos erős ellenzéki áramlat dolgozott, mely azonban az ujabb országos pártalakulások következtében már nem tudott alkotmányos mederben lefolyni. A nép ellenzéki kedve csak kisebb részben fakad politikai meggyőződéséből. A nagy politikai értékek aprópénz alakjában forognak a vidéken. A parasztot sok esetben gazdasági okok, gyakran lokális ellentétek, olykor a vérmérséklete vagy a családi hagyománya teszik ellenzékivé. Majd minden sváb községnek vannak ellenzéki utcái és háznegyedei, melyeknek lakói együttesen opponálnak a községházának és a kormánynak, a mi vidéken körülbelül mindegy. A svábok ellenzéki ösztöne azelőtt a nemzeti párt keretében keresett kielégitést. Ott nagyon jó kezekben volt. A fuzió óta fölszabadult ez az erő és nem igen tud magával mit kezdeni. A függetlenségi párt nem tudta elveit a

svábok szája ize szerint formulázni, a néppárt se tudott gyökeret verni közöttük, mert a sváb vallásos, de nem papos. Ha évekkel ezelőtt megalakult volna valami országos agrárpárt, valószinü, hogy a bánságiak nagy tömegekben tódultak volna a zászlai alá, még ha e zászlókra az ugynevezett magyar sovinizmus igéit irták volna is. Ezt a fölszabadult ellenzéki gőzt most a maga kazánjába fogja a német propaganda. Bizonyos dinamikus vonzást, de jóval kisebbet, mint közönségesen hiszik, a nagy német faj világhatalmi állása is gyakorol a svábságra. Ha dagad az oceán, akkor zugni kezd a kandallón fekvő tengeri csiga. A régi német császárság a *Drang nach dem Süden* jelszava alatt fejtette ki világuralmi vágyait, évszázadokra megnyomoritva velük Olaszországot; sok jel arra mutat, hogy az uj világuralmi rendszer a *Drang nach dem Osten* jelszava alatt keresi a maga tartalmát. Szinte természetes, hogy a németség erőfölöslege keleti irányban igyekszik lefolyni, a hol a Boszporusig csak bomladozó, ujonnan alakuló és felemás államszervezetek állják utját. En-

nek a nem-hivatalos, de a németség vérmesebb elemei között igen népszerü politikának már egész kis irodalma van Németországban, a melyet aggódó figyelemmel kisérnek a francia politikai revue-k. Ránk nézve főleg az az érdekes, hogy a keleti propaganda Magyarországgal szemben különös dillemmába keveredett. Egyrészről ugyanis megragad minden eszközt arra, hogy a magyar államot németajku polgárainak elcsábitásával gyöngitse, mivel egy egységes magyar állam kemény akadálya lehetne a németek keleti politikájának, — másrészről azonban láthatólag idegessé teszi a gondolat, hogy a magyarság megegyezésre találna jutni a szlávokkal a közös veszedelem láttára.

Igaz, hogy a keleti problémán egyelőre csak a németség legvérmesebb, tehát legkevésbbé komoly elemei rágódnak. De az is igaz, hogy a nemzeti politikát nem kormányok készitik elő, azok csak végrehajtják.

A német egység gondolata is évtizedeken át az irók és sörházi politikusok vesszőparipája volt és a német kormányok keményen üldözték azokat, a

kik előkészitették a nemzet jövendő nagyságát. Ha ma nincs is rá okunk, hogy kétségbevonjuk különösen a Hohenzollern-dinasztia lojalitását a magyar nemzettel szemben, meg lehetünk róla győződve, hogy e lojalitás véget fog érni, mihelyt a dinasztia hatalmi érdekei megkivánják.

A dinasztikus érzésü és jó katolikus délvidékiek természetesen nem is sejtik, hogy őket közvetve ugyanaz az erő mozgatja, mely az osztrák németeket elhidegitette a Habsburg-háztól és kiadta a *Los von Rom* jelszót.

Milyen eszközökkel dolgozik a német propaganda? Eszközei a képzelhető legegyszerübbek, de egyszersmind csalhatatlanok is.

Magyarfaló lapok és füzetek, melyekkel különösen Drezda és a Királyföld elárasztotta a Bánságot, továbbá odaszakadt németországi és erdélyi emberek, már régóta hintették a konkolyt, de vajmi kevés eredménynyel. Több esztendővel ezelőtt aztán a budapesti német főkonzulátus egy tisztviselője vette kezébe a vezetést. Ő egységes szervezést, tartalmat és célt adott a mozga-

lomnak. Azelőtt is állandó összeköttetésben volt a zöldszászokkal és most természetesen köztük válogatta ügynökeit. A szász szellem, mely egyébként minden közügytől távol tartja magát, kikelt kriptájából és lóra ült, mint a ballada holt vitéze, hogy ellátogasson a Bánságba. Egész csendben egy féltucat szász ember bukkant föl a svábság központjaiban. Ott egymásután több német lapot alapitottak. Ezeket a lapokat fővárosi ember igen együgyüeknek találja, ha olvassa. Pedig a céluk-hoz mérten igen jól szerkesztett lapok, igazi néplapok. A szerkesztőik tudják, hogy az ut a paraszt szivéhez a gazdagságán át vezet, a lapok tehát agrárius lapok, vagy — mint büszkén vallják magukat — paraszt-lapok. A szerkesztők bejárják a falvakat és a legkisebb fészekben is szerződtetnek tudósitót. Legszivesebben valami intelligens földmüvest, vagy a nép között élő kis polgárembert. Az ilyen levelező aztán a legbuzgóbb terjesztője is a lapnak. A lapot a nép irja, a maga nyelvén, a nép számára. A szerkesztő szerkeszt, azaz kiélezi a magukban véve talán ártat-

lan közleményeket a magyar állam（eszme ellen. A paraszt, ha ir vagy iróembert informál, rendesen csak panaszkodik. Van is ezer oka a panaszra. Semmi sem könnyebb most már, mint a közélet ezer látszólagos és valódi félszegségét és hibáját az uralkodó rendszerre visszavezetni. Azaz a magyar faj hegemóniájára. E lapok alaphangja a Bismarck-féle titáni önérzet hangja, melyet a vaskancellár halála óta minden német tintanyaló a maga örökségének tekint. Mivel a sváb paraszt igen önérzetes és kedveli az önérzetes embert, fölötte tetszik neki a férfiasan brutális hang, a melyen hozzá beszélnek és a melyen őt beszéltetik. A sváb magát németnek nevezi. Nem nehéz vele elhitetni, hogy a legderekabb német az, a ki a legnémetebb német. A lapok nem igen foglalkoznak a nagy politika kérdéseivel. Inkább csak helyi kérdéseket vitatnak, fölkarolva a szegény nép minden érdekét, de mindig a leplezett faji politika szempontjából. A magyar nemzetet és a magyar államot következetesen gyalázzák, kicsinyitik és kompromittálják, de eb-

ben eléggé furfangos taktikát követnek. A fajbeli magyarságot nem igen támadják, de a düh és a gúny minden fegyverével küzdenek az idegen vérből eredt magyar hazafiak ellen. Ezek a renegátok, kik vérük megtagadásával fizették meg a boldogulásukat. Ezek közé tartozik Baross, Wekerle, Benczur, szóval mindenki, a kinek idegen hangzásu neve van vagy a kinek valahol a végeken ringott a bölcsője. Jellemző, hogy a helyi hatóságokba nem szivesen kötnek bele. A minden vakmerősége mellett is cirkumspektus szász tudja, hogy Magyarországon egy-egy polgármestert vagy szolgabirót bántalmazni veszedelmesebb dolog, mint az állam méltóságát. A mindig változatos, népies, harcias és a köznép közvetetlen érdekeit érintő lapokat még azok a parasztok is érdeklődéssel olvassák, a kik szivükben magyarok. Ezerszámra küldözgetik szét, pénzért és ingyen, a legkisebb falunak is jut belőle.

Romboló munkájuk legsikeresebb részét azonban nem is a sajtó utján, hanem társadalmi téren végezték. Tudnivaló, hogy a svábokban igen erős az

egyesületi szellem. Minden fészekben vannak takarékpénztári és egyéb szövetkezeteik, gazdasági egyesületeik, olvasó-, dalos-, tüzoltó- vagy lövész-egyesületeik. Az iparosok és parasztok, a kik ott nagyon összeszítanak, szeretnek fantasztikus és tréfás nevü társaságokba verődni, melyeknek egyéb céljuk nincsen, mint a társas együttlét. A bánsági magyar társaság, mely, mint minden magyar társaság, arisztokratikus hajlamu és ennélfogva zárkózott természetü, nem igen törődött a szociális nagy tőkével, melyet a svábok társas szelleme képvisel. Igy tehát az izgatásnak könnyü volt ott gyökeret vernie. Az egyesületek egyrésze — kisebbik részére még idejekorán rátették kezüket a magyar érzelmü sváb urak — ma a propaganda fellegváraiként szerepel. A német ügynökök közt — a lapszerkesztők mellett számos magánhivatalnok is szerepel ilyen minőségben — vannak világlátott, ügyes modoru fickók, kik rendezői ügyességükkel, sörös humorukkal és azzal, a mit kedélyességnek szokás nevezni, vezérlő szerepet tudtak maguknak biztositani társas téren. Né-

melyik mint a társaság bolondja kezdte a szereplését, hogy idővel vezérévé legyen. Ezek eddigelé ismeretlen német szokásokat honositanak meg a Bánságban, ők szoritják ki a sváb dalos-egyesületekből a magyar zene kultuszát és — hadd emlitsem meg ezt a jellemző apróságot is! — ők tanitják a népet arra is, hogy *Éljen* helyett *Hoch*-ot kiáltson. Ezek a látszólagos kicsinyességek nagy befolyással vannak a faji önérzet fokozására.

A propaganda egyik legaggályosabb eredménye, hogy a sváb városokban német érzelmü értelmiség kezd képződni. Ezt az értelmiséget egyre erősitik a bécsi egyetemről hazakerülő ifjak. A sváb fiu, a ki Budapesten tanul, rendesen mint tüzes magyar tér meg. Az én tapasztalásom szerint a németországi és svájci főiskolákon megforduló ifjaink is odakünn inkább megerősödnek magyar nemzeti érzés dolgában. A bécsiek nagyrésze azonban mint harcias *alldeutsch* tér meg hazájába. Jól megértsük egymást; az osztrák főváros nem csöpögtet osztrák érzelmeket a mi ifjaink szivébe, hanem igenis megitatja

őket a Hohenzollern-házért rajongó, porosz-protestáns propaganda eszméivel. A bécsi német diákság ma poroszabb a berlininél. A sváb ifjakat egyébként Bécsben a *Vereinigung deutscher Hochschüler aus den Ländern der ungarischen Krone* késziti ki erdélyi szász és egyéb magyarországi ifjak társaságában a propaganda számára.

A bánsági német értelmiség ma még kicsi és fölfelé jelentéktelen, de lefelé szervezettebb és tevékenyebb a magyar értelmiségnél. El lehet mondani, hogy e társaság minden tagja agitátor. A magyar értelmiségnek uri hajlandóságai vannak, exkluziv és a néppel jóformán csak választások idején törődik. A német belsőleg is demokrata és a nép között él. Nem veregeti meg a paraszt vállát, de valódi barátságban él vele, megfordul a házában, szolgálatokat teljesit neki az egyesületeiben, foglalkozik az ügyes-bajos dolgaival, résztvesz a mulatságaiban.

Ez korántsem áldozat, melyet a fanatizmusuknak hoznak. A sváb gazda urakkal szemben átlag bizalmatlan, olykor gőgös is: a ki azonban közel férkő-

zött a szivéhez, az nemcsak megbecsüli, de meg is szereti a társaságát. Tiszta, becsületes, őszinte és fölötte férfias jellemü. Sok van benne abból a tulajdonságból, a mit lovagiasságnak és tapintatnak szokás nevezni, a megfigyelőképessége megdöbbentően éles, némelyik közülök pedig ellentállhatatlan humorral bir. Sok egész férfi van közöttük. A parasztság az értelmiségtől kapja politikai elveit, de viszont a parasztság elvei is visszahatással vannak az értelmiségre. A melyik községben a gazdák egyrésze német érzelmü, ott mindjárt akad iparos, kereskedő, gyógyszerész, ügyvéd vagy orvos, a ki szintén német érzelmü. Részint az anyagi, részint az erkölcsi haszon kedvéért. Sok ember, a ki sehogysem tudott érvényesülni a régi viszonyok közt, most befolyáshoz juthat. Azelőtt senki se törődött vele, most még a vármegyei urak is szóba állnak vele, mivel tudják, hogy otthon népszerü ember. Vannak emberek, a kik erkölcsi gyávaságból csatlakoznak a nemzetiségi propagandához. Az átlagos emberre nézve nincs országos közvélemény. Őt a maga városa,

faluja vagy utcája emeli föl vagy ejti el.

A bánsági sváb községek legnagyobb része ma már meg van mételyezve. Politikai párttá nem szervezkedett még a propaganda, azért is tudunk róla olyan keveset, de a szervezkedés csak idő kérdése. A nyilt szervezkedéstől maguk az intézők is fáznak még, mivel valószinü, hogy a szinvallás reakciót fog kelteni jóhiszemü hiveik soraiban. A parasztság nagy tömege ugyanis sejtelemmel sem bir még a mozgalom egész horderejéről.

Fömerül a kérdés, hogy mit tett eddig a magyarság a veszedelem elhárítására.

Jó lélekkel mondhatom és be is fogom bizonyitani: *semmit.* Azaz még kevesebbet, mert van a semminél is kevesebb. A német mozgolódás a hatalom elleni küzdelem látszatával bir. Ez azonban csak látszat. Soha semmiféle hatalom, a mely megérdemelné ezt a nevet, nem állotta utját a mozgalomnak. A hatalom relativ fogalom és a Bánságban ma hatalom egy a Királyföldről odasza-

kadt embercsapat, mely részben erkölcsi idiotákból, részben félmüvelt szájhősökből áll, a kik ma még elférnének néhány toloncko csiban.

III.

A német propaganda nagy-szebeni gyári bélyeget visel. Tehát engesztelhetetlen, de a mellett igen cirkumspektus. Engesztelhetetlen, a hol lehet; óvatos, a mikor kell. Ámbár az egész hajdani Bánságban láthatjuk már a szász betörők dúlásainak nyomait, a propaganda — számolva a magyarság előkelősködő könnyelmüségével és kényelemszeretetével — hirplapirói munkásságának javarészét arra forditja, hogy nagy hidegvérrel letagadja önmagát. Az izgatók azt állitják magukról, hogy ők nincsenek, csak egyes stréberek és soviniszták képzeletében élnek. A hol nem tagadhatják le az exisztenciájukat, ott letagadják országbontó terveiket. Bár rájuk bizonyultak külföldi öszeköttetéseik és a zsold, melyet a nemzet ellenségeitől kapnak, mégis gúnyos lojalitással erősködnek, hogy hű fiai a hazának. Követ-

kezetesen és nyomatékkal ismételgetik, hogy a mozgalmuk nem támadó, hanem védekező természetü. Védekezés „az erőszakos és cseles magyarositás ellenében.“ Ha hinnék a hamis kártyás jóhiszemüségében, akkor megkérném őket, hogy mutassanak valahára egy németet, akárcsak egy ökölnyi németkét is, a kit valaki erőszakkal vagy csellel megmagyarositott. A fajgyülölet megdöbbentő kitörései közepett sem feledkeznek meg annak hangoztatásáról, hogy ők jól megférnek a békés magyarsággal, csak a magyar sovinisztákkal van bajuk. Békés magyar a nemzeti szempontból közömbös kérődző; soviniszta azonban mindenki, a ki nem közömbös az ország jövendő sorsa iránt. A soviniszta szó olyanféle jelentőséget nyert a lapjaikban, mint a régi boszorkánybiróságok jegyzőkönyveiben a *maleficus* szó. Olyan embert jelent, a kinek bünös és bolond voltát bizonyitani nem kell. Jellemző egyébként, hogy a német a soviniszta jelzőt csak két nemzetre alkalmazza: a magyarra és a franciára. Bismarck herceg visszautasitotta a német leveleket, a melyeket nem gótikus, hanem a

szemorvosok által propagált latin betükkel irtak hozzá. Bismarck herceg nem volt sovinista. Német lapok nemrégiben azt követelték a porosz tisztikartól, hogy ne járjon olyan vendéglőkbe, a melyeknek lengyel ember a gazdájuk. Ők sem sovinisták.

A lappangó bujkálást, de másrészről az izgatás munkáját is megkönnyiti a szászoknak az a körülmény, hogy nálunk a nemzeti politika egész terminológiájának kétféle jelentősége fejlődött. Valamint a magyar közjog és főleg a dualizmus szakszerü kifejezéseinek kétféle értelmük van (egy, a melyet Budapesten és egy, a melyet Bécsben fogadtak el) — ugy a nemzeti politikára vonatkozó legtöbb kifejezésnek más az értelme Budapesten és más a végeken. Maga a hazaszeretet is többféle; nekünk: a honfoglaló fajhoz való ragaszkodás; nekik: a holt röghöz való ragaszkodás. Mi az ország jövendő nagyságát az egységes szervezkedéstől várjuk; ők valamelyes federalisztikus rendezkedéstől. A sváb igen jól ismeri a nemzeti politika jelszavait, de e szavaknak esetről-esetre a nép vezérei adják meg a tartalmukat.

Igy eshetett meg, hogy az országbontó munka a hazaszeretet és Magyarország jövendő nagyságának jelszavai alatt folyik, a mely jelszavakat az alapjában véve igen rendszerető, sőt konzervativ svábság nagy tömege soha sem tudná megtagadni.

A propaganda tehát a hazaszeretet nevében kongatja a vészharangot és az állam nyugalmát és biztosságát veszélyeztető sovinizmus ellen való védekezés ürügye alatt tüzeli föl a békés nép harci kedvét. A nép harci kedvét pedig könnyü föltüzelni: hiszen olykor a magyar falu is vasvillára kap a garabonciás ellen.

A szász ügynökök egyébként eléggé ismerik a magyar ember és a magyar hatóság természetrajzát. A magyar ember igen fogékony mindennemü demonstráció iránt. Tüntetéssel lehet az országos közvéleményt fölizgatni és tüntetéssel lehet megnyugtatni. Ha valahol egy nemzetiségi fészekben magyar nyelvü táblákat szögeznek az utcasarkára: ezzel igen nagyra vagyunk. Ha idegenajku gyerekek nemzetiszinü zászlócskákat lengetnek: közel vagyunk

hozzá, hogy sirva fakadjunk. Az *all-deutsch* ügynökök, ha megszoritják őket, tüntetéssel segitenek magukon, bár az utcatáblákig és a zászlókig már nem mennek el. Ha esküdtbiróság előtt áll a szász szerkesztő — a mi eddig ugyancsak elvétve esett meg — akkor a kettős terminológia *fraus pia*-jával élve, tüntet a hazafiságával. Soha sem mulasztja el, hogy ne hivatkozzék a magyar nemzet lovagiasságára és vétségét a magyarság és németség higgadt elemeinek együttes müködésével könynyen eloszlatható félreértés eredményének tünteti föl. A magyar esküdt — miként a szegedi példa bizonyitja — alkalomadtán lépre is megy neki. A magyar esküdt birót lefegyverezi már a szász ügynök magyar beszédje is. Olyanféle naiv hit él a mi népünkben, hogy a ki magyarul tud, az nem is gyülölheti a magyart. És fölülkerekedik az esküdt szivében a diplomatikus vágy, hogy nagylelküségével megszégyenitse és megtéritse a nemzet ellenségét. Azaz kegyes szivvel meg akarja jobbitani a farkaskölyköt. A hazafias érzésü sváb esküdt, miként a temesvári példa bizonyitja, nem

annyira érzelmes, de nem is annyira naiv. Ő tudja, hogy az izgatót már azért is el kell itélnie, mivel a nyilvános megbélyegzés talán sehol az országban nincs olyan nagy hatással, mint a Bánságban, melynek sváb lakossága még eltévelyedésében is tiszteli a törvény tekintélyét.

Van az ugynevezett hazafias tüntetésnek egy más módszere is, mely, ha jól sikerül, nemcsak hogy kirántja a megkergetett rókát a hinárból, de bele is mártja üldözőjét. Lássunk egy példát. — X falu gazdáit rendszeresen és sikeresen dolgozza a szász szerkesztő, a ki a szomszéd városból szokott odarándulni. A falu ifju tanitója megrémül a nagy változástól, mely a lakosság lelkében végbement. Mivel nem ismer más helyet, hol kiönthetné szive keserüségét, egyik fővárosi laphoz fordul. Az országos közvélemény és a hatóság szeme kezd X falu felé fordulni. Ez pedig kellemetlen a *szerkesztőre* nézve, a ki szereti a homályt, miként a ragadozók általában. Mi történik most már? Tüntetést rendez. A vádakat, a melyeket ellene emelt a tanitó, átháritja a falura. Ime, ti jámbor gazdák, a tanitó befeketitette a falu be-

csületét a fővárosi lapokban. Azt irta rólatok, hogy rossz hazafiak vagytok, hogy összeköttetésben vagytok a külfölddel és hogy pénzt kaptok Nagy-Szebenből. A falu rettenetesen elkeseredik ezen. Népgyülést tartanak, és a gyülésen jelen van a főbiró is, de nincs jelen a szász ügynök. A gyülés egyhangu megbotránkozással kimondja, hogy a tanitó rágalmazó. Aztán üdvözlő táviratot küldenek a főispánhoz. A főispán természetesen udvariasan válaszol. Másnap vagy harmadnapra ujból megjelenik a *szerkesztő*. Diadallal fogadják. Ime, a főispán rehabilitálta őt! Most már ujult erővel folytathatja a propagandát. A tanitó pedig majd a föld alá sülyed szégyenében. Rajta szárad, hogy denunciáns, izgága ember, sovinista, stréber, a ki önző okokból meg akarta bontani a falu békéjét. Még jó, ha nem kap orrot fölebbvalóitól. Dehogy vesz többet tollat a kezébe! Ez a hazafias tüntetés sablonja, melyet mostanában alkottak meg és ugy lehet, hogy a közel jövőben a tüntetések egész sorozata fog erre a mintára készülni. *Minden hazafias demonstráció, mely nem itéli el nyiltan a délvidéki szász sajtót,*

teljesen értéktelen. Ha a hatóság és a nép jóhiszemüen vesz is bennük részt, közvetve mégis a propaganda céljait szolgálja vele.

Céltudatos és alattomos ellenségével szemben mit tett eddigelé a magyarság? Azt mondtam, hogy semmit, sőt annál is kevesebbet. A nemzeti állam eszméje a hajdani Bánságban egyáltalában nem lépett föl hatalomként. A hatalom egyik külső ismertetőjele kétségkivül az, hogy azt szolgálni könnyebb, mint vele ellenkezni. Hogy valaki odalenn szereti-e vagy gyülöli-e a magyarságot, az ma még jóformán egyéni izlés dolga. Ez természetesen nem a hivatalos körökre vonatkozik, hanem a tulajdonképpeni lakosságra. Hogy igy van, azt eléggé bizonyitja az a körülmény, hogy a politikai szélkakasok, azok az emberek, a kiket a hatalom puszta exisztenciája vonz és megigéz, ma még nem igen vallottak szint.

Most pedig vegyük vegyi analizis alá a föntebb emlitett *semmi*-t. Mi az államhatalom? A szives olvasó tudja, magam is tudom, de a paraszt csak azt tudja, a mit lát, vagy a mit elhitetnek

vele. Az államhatalomról olyasmit képzel, hogy az egy igen komplikált valami, a mi a messzi Budapesten van, előszobák, folyosók és irószobák méhében. Olykor szerencsét próbál és együgyü folyamodást intéz hozzá. A folyamodáson fő a bélyeg. De ki vagy mi képviseli a paraszttal szemben az állam hatalmát? A szomszédos Szerbiában talán a hadsereg. Nálunk a katonaság el van szigetelve a nemzeti élettől, a közös hadsereg szervezete pedig inkább összezavarja még a homályos fogalmat, melylyel a sváb gazda a magyar állam szuverénitásáról birhat.

A vidéki városkában több középület is van, melyen az állami cimer diszeleg. Nézzük azokat sorra, mindig az egyszerü földmüves szemével. A királyi posta! Ez a maga nagyszerü szervezetével hatalmas szövetségese a német propagandának, mert levelek és nyomtatványok alakjában gyorsan, pontosan és olcsón hordja szét az infekció anyagát. A másik a királyi adóhivatal. Mindenki tudja, hogy a szükséges rossz, melyet végrehajtó és finánc megszemélyesit, sehol a világon nem erősiti az állameszme er-

kölcsi erejét, de kedves fegyvere mindennemű államellenes izgatásnak. A biróság. Ennek a kezébe bizonyára nagy része van letéve az állami hatalomnak. Igaz, hogy hatalmát csak kész büntettekkel és vétségekkel szemben érvényesitheti, de az elrettentő példának nagy a hatása olyan nép között, a mely egészben véve törvénytisztelő. Egy-egy ügyészi vádbeszéd élesen és erősen bevilágit a népnek az allamhoz való viszonyába — baj azonban, hogy e beszédeket a nép ma már nagyrészben csak a szász szerkesztők önkényesen szerkesztett tudósitásaiból ismerheti meg. Baj, hogy a megbélyegzés nem követheti rögtön nyomon a vétséget. Baj, hogy nem is sujtja mindig a bünös személyét, hanem olykor csak annak kibérelt helyettesét. A legnagyobb baj pedig az — erre Szivák Imre mutatott rá első izben, — hogy a büntető hatalom oly kétségbeejtően, oly érthetelenül sokáig hüvelyében tartotta pallosát.

Nagy nemzeti erő rejlik (fájdalom, azonban korántsem olyan nagy, mint a közönség elhinni hajlandó), az állami magyar iskolákban. Ezekre még bővebben is rá kell térnünk. Most emlékez-

zünk még a nemzeti erőről, mely a közigazgatásban rejlik. Mind a három délvidéki vármegyének főtisztviselői kara színmagyar, tulnyomó részében magyar születésü is. A főszolgabirák között, a kik közvetetlenül érintkeznek a néppel, sok a nagymüveltségü, erélyes és ambiciózus ember. A főbirónak, hogy fönntartsa tekintélyét a nép előtt, urnak kell lennie. A civis és a paraszt pedig rendesen begombolkozott még az olyan urral szemben is, a kit tisztel, sőt szeret. A községi elüljáróság, főleg a jegyző közelebb áll a néphez. A főszolgabiró ugy jelenik meg járásának egy-egy falujában, mint az angol cirkálóhajó az oceán vad szigetein. Tisztelet és félelem fogadja. Ő megnézi, hogy ott leng-e még a nemzeti zászló a kókuszpálmák fölött, aztán impozánsan, a mint jött, elmegy megint. Ha folt esett a zászló becsületén, elégtételt szerez neki. Ez az elégtétel gyakran a föntebb émlitett *hazafias* demonstrációk medrében folyik le. A kik bensőleg is érintkeznek a néppel, a községi elüljárók, szinte kivétel nélkül opportunisták. A *milieu* teszi őket azokká. Az ő föladatuk, hogy rendet tartsanak a

falujukban. Van is rend a legtöbb sváb faluban. A mit a korcsmában és a malom alatt beszélgetnek és olvasgatnak az emberek, az nem zavarja a rendet. A főispánok kezében tehát olyan kard van, melynek mozog a pengéje. Nem odaüt, a hová sujtani akarnak, ha talál is, rendesen ellapul a vágás.

Még fokozottab mértékben áll mindez a városi törvényhatóságok tisztviselőinek nagy részére. Ezek egyébként is a polgárság kegyétől függnek. A lokális pártoskodás intrikái és önfenntartó ösztönük belekényszeritik őket az opportunizmusba. Főigyekezetük, hogy fölfelé és lefelé megerősitsék az állásukat. Fölfelé azzal, hogy erős nemzeti érzésükkel tüntetnek, lefelé azzal, hogy ignorálnak minden olyan dolgot, mely nem érinti őket személyükben. Tolsztoj azt mondta, hogy a legtöbb ember, a ki háboruban járt, önkéntelenül hazudik. Azt lehetne mondani, hogy a legtöbb ember, a ki ex offo részvevője a nemzetiségi harcoknak, akarva se tud igazat beszélni. Meg kell jegyeznem, hogy az a kevés vérbeli magyar, a ki sváb városi törvényhatóságnál szolgál, az én megfi-

gyelésem szerint opportunus félénkség dolgában rendesen túltesz német eredetü kartársain.

Sokat ront a viszonyokon egy-egy képviselőválasztás is. Az ugynevezett nemzetiségi kerületek mandátumainak egyrésze a legkülönösebb paktumok eredménye. A németérzésü svábok még nem szervezkedtek párttá, de azért pillanatnyi és apró kedvezések igérete fejében résztvettek az elmult választásokban. Jó magyar ember is, ha képviselőjelölt, megteszi azt, hogy oly kérdéseket, a melyekben nem ért egyet választóinak egyrészével, hallgatással mellőz. A másik kétértelmü nyilatkozatokkal vagy általános frázisokkal ugrat át a veszedelmes árkon. Ismerek azonban olyan képviselőt is, a ki ma a szabadelvü párt tagja és a ki lapjában a legféktelenebb nemzetiségi hajszát inditotta meg ellenjelöltje ellen.

Emlékezzünk meg a délvidéki sajtóról is. A németnyelvüről, mert a propaganda ellen való helyi küzdelemben csak ez jöhet számba. A bánsági hazafias német lapok közt van egy-két jól szerkesztett napilap. Ezek egészben véve a

Pester Lloyd iskolája szerint szerkesztvék. A *P. L.* tudvalevőleg kitünő lap, de bizonyára maga sem pretendálja, hogy paraszt-lapnak nevezzék. Oda pedig ilyen kell. A kisebb lapok, egy-két magyar-érzelmü parasztlapnak a kivételével, ugynevezett *Intelligenz-Blätter*-ek, félhivatalosan komolykodók, egyébként pedig jámbor és jelentéktelen kis hüllők módjára tengődnek. A szászok népszerü és harcias paraszt-lapjaival nem tudnak versenyezni. Az egész bánsági sajtó egyébként a legujabb időkig azt a taktikát követte, hogy elvből ignorálta a szászokat, kerülte az izgatóknak és lapjaiknak emlitését, nehogy a mozgolódásuk nagyobb fontosságot nyerjen.

A propaganda ellen való küzdelemre hivatott tényezőkről szólva, meg kell emlékeznem a katolikus papságról is. A svábság kivétel nélkül katolikus. A papsága számra nagy és vagyonra nézve éppen nem szegény. A horvátok példájából tudjuk, hogy minő óriás szolgálatot tehet a nemzeti eszmének a papság. Tulzás nélkül mondhatjuk, hogy a horvát eszme legerősebb oszlopai katolikus papok. A német propagandáról

nyilvánvaló dolog, hogy végső következtetéseiben ugy a Habsburg-dinasztia, mint a magyar állam ellen irányul és hogy eredetére nézve antikatolikus — tehát három ok, hogy az *ecclesia militans* felkösse kardját. Egyesek, a tüzesebb fiatalok közül, kongatják is a vészharangot, a papi bonvivánok nagy tömege azonban, a kik nagyrészben oly nyilt és idillikus családi életet élnek plébániáikon, mely a többi egyházmegyékben teljesen ismeretlen, a békesség nevében hamarosan elhallgattatják az alkalmatlan stréběreket. A mostani megyés püspök elődje életének jókora részét betegeskedve töltötte. Óriás összegeket ajándékozot a szegényeknek és az iskoláknak és ha aranyból lett volna a szive, azt is elajándékozta volna. A hosszu betegeskedése idején azonban oly fegyelmezetlenség hatalmosodott el az alsó papság közt, mely szerencsére páratlanul áll az országban. A mostani püspök, Dessewffy, tudvalevőleg igen lelkes magyar, a mellett európai müveltségü és a legtisztább életü férfiu. Ugy látszik azonban, hogy a viszonyokon ő se tudott még változtatni.

Szerény eszközeihez mérten elég sokat tett a propaganda ellen való csendes küzdelemben a német eredetü értelmiség. Az ő befolyásuk főleg ott érvényesül, a hol a kezükbe kerithették egyes gazdaegyesülések vezetését. Emlitem az óriás földmüves-egyesületet, melyet Blaskovics és Wittmann képviselők vezetnek és igyekeznek megtartani a hazafiságban és emlithetnék számos kisebb és más természetü egyesületet. A mérleg azonban mindenképpen kedvezőtlen. Tudom, hogy most már az enyémnél hivatottabb fejek is foglalkoznak a bajok orvoslásának módozataival, de azért el fogom mondani a magam igénytelen gondolatait is.

IV.

A németországi jingo-lapok *történelmi jogalapról* is gondoskodtak a keleti propaganda számára. A ködös jogalap két léha állitásra támaszkodik, mely utóbbiakat a német sajtó komoly része is valóknak elfogad. 1. Magyarországot német fegyver hóditotta vissza a töröktől, a németségnek tehát bizonyos histórìai joga van az országban. 2. A magyar

kultura német eredetü, a magyarországi németségre nézve tehát saját fölényes kulturájának föladása és a magyarságba való beolvadás hanyatlást jelentene.

Nézzünk a két állitás szeme közé.

1. A török veszedelem idején a magyarság nemzeti létéért nem harcolt más sereg, csak magyar és délszláv. A német hadak, melyek a törököt kiverték, nem küzdöttek a magyarság nemzeti létéért, hanem a német-spanyol Habsburg-ház hatalmi aspirációiért. Ha rajtuk állott volna, a törökkel együtt kipusztitották volna a magyart is. E seregek részben a család szövetségesei, részben zsoldosai voltak, de egyáltalában nem voltak nemzeti seregek, hanem a Habsburgok családi hatalmának fegyverhordozói. A magyarságnak, hogy nemzeti létét biztositsa, hosszu küzdelmek árán meg kellett törnie a hatalmi állapotot, melyet a Habsburg-seregek itt megteremtettek, valamint a német fajoknak is le kellett előbb győzniök Königgrätznél a Habsburg-ház hatalmi aspirációit, mielőtt nemzetté egyesülhettek. Magyarországot tehát nem a mai német birodalom őse,

hanem annak ellensége szabaditotta meg a töröktől. Miféle logikával akarják már most a Hohenzollern-birodalom sovinistái nemzetük számára lefoglalni a történelmi akciót, melyet a birodalmukból véres csaták árán kiszoritott Habsburgok hajtottak végre?

2. Német eredetü a magyar kultura? Mindenféle európai kultura két ősi elemből áll: a görög-latin klasszicizmus és a keresztény szellem összeolvadásából. Ez alkotóelemek egyikét sem teremtette meg a németség. Ő maga is másoktól vette és tovább adta másoknak, akarata ellenére, mint egy világtörténelmi folyamat részese. Az európai müveltség mai formája azonban, maga a modern gondolkozás és annak tudományos és müvészi eredményei, tudvalevőleg az olasz *renaissance* termékei. Ebből indult ki a németség legnagyobb szellemi produktuma is, a reformáció. A németek a modern müvelődés italát az olaszoktól vették, mi pedig nemzeti királyaink idejében (főleg Mátyás alatt) ugyancsak olasz forrásból, a Habsburgok korában pedig német vizvezetékből meritettünk. Ha tehát hálásak akarunk lenni a kultu-

rális szolgálatokért, melyeket nekünk a németség tett, koncedálhatunk nekik annyit, a mennyit ma ők koncedálnak az olaszoknak.

A németség, mely hasonlithatatlanul kedvezőbb történelmi viszonyok közt fejlődött, anyagi és szellemi müveltség dolgában ma sokkal magasabban áll, mint a magyarság. De nem a magyarországi németség, hanem a német birodalmi. Magyarországon csak egy faj van, melynek számbavehető nemzeti kulturája van: a magyar. Más kultura itt nem volt, nem lesz és nem is lehet. A kulturális munka céljai mindenütt ugyanazok, eredményei az emberiség közös kincsei, tehát nemzetköziek, de maga a munka szerszámai nemzetiek, tehát mindenütt mások. Kultura csak ott van, a hol nemzeti érzés van, mivel a nemzeti érzés a hajtó erő az emberiség nagy mühelyében. Gyarmat-államok, a melyek nem élnek nemzeti életet, anyagilag boldogulhatnak, de fennállásuk külső esélyektől függ, szellemi kultura dolgában pedig heréi az emberiségnek. Magyarországon nemzeti és kulturális életet csak a magyar faj élhet, mivel ezer esztendő

óta hozzáformálódott mindama klimatikus és egyéb külső viszonyokhoz, a melyek ezen a földön a nemzeti és kulturális életet lehetségessé teszik. A föld itt magyar, mivel a magyar nemzet ezen a földön fejlődött. A ki ebben az országban kultur-ember akar lenni, annak magyarrá kell lennie. A ki elzárkózik a magyarságtól, az elzárkózik magától az élettől is, mert annak exisztenciája meddő passzivitás vagy romboló harc.

Ugy lehet, hogy egyik-másik erdélyi szász olvasóm most szánakozva mosolyog. „Mi a magyar kultura a miénkhez, a Goethe és Kant nemzetééhez képest?" Ez önámitás, olyanféle, mint mikor a zsidó koldus Rothschilddal azonositva magát, fölkiált: „Nekünk zsidóknak minden király az adósunk!" A szász köznép éppen csak annyit tud Kantról és Goethéről, mint az alföldi civis. A müvelt szásznak igenis tulajdona Goethe és Kant nemzetének müveltsége, de nekem is tulajdonom. Shakespeare, Dante, Cervantes, Voltaire nemzetének müveltsége is tulajdona minden magyar, szász vagy tót embernek, a ki európai müveltségre tett szert. A müvelődés kincstára

közpréda és mindenki ott állhat be fogyasztónak, a hol kedve tartja. Termelő azonban csak a nemzet műhelyében lehet. Az erdélyi szászság egyrésze kilépett a műhelyből, tehát meddő életet él. Vajjon hol nyilatkoznak meg kulturális képességeik? Hol a germán fölényük? Évszázadok óta féltékenyen őrködtek jogaik fölött, de azért nem termett köztük egy államférfi sem, a kit Deák Ferenccel és más húsz magyarral egy napon lehetne emliteni. Városaik alatt örökké tombolt a háboru, de a német iskolákban, hol jól ismerik sok magyar hős nevét, nem tudnak szász hadvezérről. Hires iparosok voltak mindig, ott is laknak a Kelet pitvarában, de a nemzetközi versenyben, mely a Balkán piacain folyik, semmi szerepe se jutott a szász iparnak. Kik a mai szász tudósok? Kik a költőik? Kik a művészeik? A magyar országutak szélén termett nóták egész rajokban teszik meg a világkörüli utat, de szász zenéről nem tud a világ, pedig ők hires zenekedvelők. Évszázadok óta konzervativ gondolkodásu és vagyonszerző emberek voltak, de egy európai nevü családot, egy országra szóló vagyont nem tudott alapitani egyi-

kük sem. Hol lappang tehát a szász nép sokat emlegetett kulturális fölénye? Nem tudom. A multban, mikor még nem alakultak át a nagy-németség plátói gyarmatává, igen tisztes kultur-munkát végeztek és az ötvösiparuk például világhirü volt. Nem véletlen, hanem a nép lelkében végbement átalakulás eredménye, hogy ez is elvesztette eredetiségét, elkallódott.

Sürün hánytorgatják, hogy a magyarság vezető elemei között sok volt mindig az idegen eredetü. Ez az igazság, a melyen nincs mit tagadni, a mi tételünk mellett bizonyit. Nem hiszem ugyan, hogy Hunyadi János oláh eredetü lett volna, de bizonyos, hogy Hunyadi soha sem lehetett volna az egész keresztény-világ jóltevőjévé és ünnepelt bajnokává, ha megmarad oláhnak. Zrinyi Miklós horvát volt, de ha holmi szeparatisztikus elvei lettek volna, nem hagyja az utókorra a nagy erkölcsi kincset, melyet hősies példája képvisel. Buonaparte Napoleonnak és Gambettának is franciának kellett magát éreznie, hogy elvégezhesse világtörténelmi küldetését. Lenau sem lett volna azzá, a kivé lett,

ha nagyszebeni fővel gondolkozik és besztercei szivvel érez. Petrovicsnak Petőfivé kellett lennie, meg kellett ittasodnia a magyar faj, a magyar föld és a magyar szabadság szeretetétől, hogy szellemi kincseivel megajándékozhassa az emberiséget.

Azt mondhatná nekem egyik szász vagy sváb barátom: „Én azonban nem akarok részt venni semmiféle nemzeti életben, én megelégszem azzal, hogy a német kultura passziv szemlélője legyek.“ Helyes, ez végre is izlés dolga. Az öncsonkitást, ha nem katonaköteles ember végzi magán, nem kell büntetni. A ki azonban (bizonyos hóbortos muszka szektáriusok példáján) a tömeges öncsonkitást prédikálja a népnek, azt büntetni kell. Az államot ne bántsa, ha a retyezáti pásztor román nótát dudál és ha a szenthuberti sváb németül imádkozik. De az állam nem türheti meg, hogy a német imádság és a román nóta védelmének ürügye alatt egész országrészeket elvágjanak a nemzeti élet vérkeringésétől. Az oláh, a tót, a sváb paraszt egy-egy hasznos sejtje az anyaország testének, ha románul, tótul, németül be-

szél is. Mihelyt azonban e sejtek külön organizmussá tömörülnek, mely önálló életet akar élni az anyanemzet testében: mérges élősdi lesz belőlük.

Ha külső ellenség fegyveres kézzel el akarná foglalni egyik határszéli kopasz hegyhátunkat, habozás nélkül föláldoznók tizezer polgárunk életét és vagyonát, hogy megmentsük a nemzet birtokát és becsületét. Egész állami szervezetünk a külső ellenség ellen való gyors és hathatós védekezésben csucsosodik ki. Különös, hogy minő nehézkes, komplikált és szegényes eszközök állanak az állam rendelkezésére, mikor belső ellenségek ellen akar föllépni, a kik egész virágzó országrészek lakóit készülnek elidegeniteni. Minden állam első főcélja, hogy megtalálja és fejleszsze ama védekező szerveit, melyekkel fönnállását biztosithatja. Nagy-Britannia hatalma megdőlhet a gyarmatokon, Németországé a kontinens csatamezőin, Magyarországé a nemzetiségi végeken. Anglia nemzeti erejének javát a hajóhadában összpontositja, Németország a szárazföldi hadseregében, Magyarország azonban jóformán fegyvertelen ott, a hol talpig fegy-

verben kellene állania. A különös tüneménynek talán az a magyarázata, hogy nálunk eddig különbséget tettek a dinasztia és a nemzet érdekei között és hogy az utóbbiakat alárendelték az előbbieknek. A történelmi fejlődés azonban elenyésztette már a különbséget. A ki ma a magyar nemzeti államot támadja, az szükségképpen ellensége a Habsburgháznak és valóban ki is lehet mutatni mindennemü nemzetiségi propagandáról, hogy végső céljaiban antidinasztikus.

A magyar közvélemény ma mélységes elkedvetlenedéssel érzi, hogy a nemzeti állameszméért folytatott küzdelme nem volt nagyon dicsőséges. Az ujonnan közzétett népszámlálási adatok nem csökkentették elkedvetlenedését. A nemzetiségek nem magyarosodnak, pedig sok magyar iskolát állitottak nekik! Közbevetőleg szeretnék itt egy kérdést tisztázni. A tapasztalás azt bizonyitja, hogy iskolákkal a parasztot egyáltalában nem lehet nemzetiségéből kiforgatni. Hadd emlitsem itt a nagy-britanniai pédát. Az 1891-iki népszámlálás szerint Walesben és Monmouthban, tehát a brit birodalom szivében, 508.036 ember

lakott, a ki egy szót se tudott angolul. Akárcsak a tótjaink, a kik ezer esztendeje megmaradtak tótoknak. Miért nem lehet a parasztot nyelvéből kiforgatni? Azért nem, mivel neki nincs szüksége a nyelvre. A munkáját az izmaival végzi, arra, pedig, hogy megértesse magát környezetével, elég neki egész életére néhány száz szó. A paraszt az őstermelő és a ki vele érintkezik, az jóformán mind utána él, tehát érdekében van, hogy megtanulja a paraszt nyelvét. Az angol szatócs, ha letelepszik Walesben, megtanulja a welsh nyelvet és a magyar ügyvéd, ügynök, korcsmáros és szatócs, ha boldogulni akar a végeken, megtanul két-háromszáz szót a paraszt nyelvéből. A tót kivándorló Amerikában hamarosan elsajátitja az angol nyelvet. A walesi ember is, ha az uj világba vitorlázik, ott angollá lesz. Miért van ez igy? Azért, mivel ott nem földmüves, hanem gyári munkás, házaló, szolga és mint ilyennek szüksége van a nyelvre. Az emlitett néprajzi törvényt ismerve, se keseredem el hazám jövendő sorsán. A parasztot megmagyarositását nem tartom szükségesnek a nemzeti állam kiépitésé-

hez; ha az ország értelmisége kizárólag magyar lesz, akkor a nemzetiségi néprétegekből fel-feltörő uj elemek is magyarokká lesznek és akkor magyar az állam. Ha a statisztikában az értelmiség fészkeit, a városokat kisérjük figyelemmel, az arány kedvező módon változik a magyarságra nézve. A mi különösen a Dunántult és a Bánságot illeti, annak városaiban husz esztendő óta erősen hódit a magyarság. Hazánk e részben hasonlithatatlanul kedvezőbb helyzetben van, mint Ausztria. Ott a német Bécs mellett hatalmas nemzetiségi metropolisok virulnak, melyeknek külön nyelvük, külön történelmük, külön arisztokráciájuk, külön müveltségük, sőt külön divatjuk is van. Bevallom, én szivesen koncedálnék a nemzetiségeknek állami népiskolákat a maguk nyelvén, ha cserébe meg tudnám magyarositani az összes középés felső iskolákat, beleértve a papnevelőket és tanitóképzőket is. A népet ez fölötte megnyugtatná, a magyarság pedig nyerne a cserén.

A magyarosodás kérdését meglehetősen komplikálja a tény, hogy puszta hazafiságból nem tanulnak meg magya-

rul az emberek. Könnyebben halnak meg a hazáért, semhogy grammatikát forgassanak. Példa rá nem egy negyvennyolcas szabadsághős. Ismertem egy sváb polgárt, a ki holtáig sántitott a békótól, melyet Haynau rakatott a lábára, tüzes magyar is volt mindvégig, de bizony a magyar köszöntésén kivül nem tanult meg egy magyar szót sem. Az én megfigyelésem szerint az emberek csak két okból tanulnak meg nyelvet: életszükségből és a fényüzés kedvéért. Fényüzésből ott, a hol a magyar nyelv tudása a magasabb müveltség jele, mint például a vidéki vagyonosabb polgárhölgyek körében. Egy városi sváb gazda, a kitől egy izben megkérdeztem, hogy beszélnek-e a gyerekei magyarul, ilyenformán válaszolt: „Beszélnének, de nem engedem meg nekik, mert az nem ilyen szegény embereknek való.“

Miféle eszközökkel lehetne elejét venni a kerekedő vésznek? Tegyünk különbséget az okozati és a szimptomatikus gyógyitószerek közt.

Első a *jó közigazgatás*. Azt hiszem, az ország többsége ma már tisztában van vele, hogy ezt csak a nagy reform-

mal, a közigazgatás államositásával lehet elérni. A délvidék mai közigazgatási apparátusa — első sorban a városi autonómiákról beszélek, de itt tisztelettel kiveszem Temesvár városát — vidékies pártcsoportok játékszere, mely állandó megalkuvásokkal, elsimitásokkal és kétértelmüségekkel tengeti opportunus életét. Ez a szervezet a nemzetiségi kérdésben akaratlanul félrevezeti a kormányt is, a közönséget is, a mellett átlag gyalázatosan rosszul adminisztrál és több virágzó várost az adósságok feneketlen posványába döntött. Egy lefelé független tisztviselői kar, mely nemcsak opportunitásból, de meggyőződésből is magyar, egy becsületes és képzett tisztviselői kar, már a társas befolyásával is hatalmas fegyvere lehetne a magyarságnak. A kormánynak módjában volna, hogy tisztviselőinek elitjét küldje a fenyegetett vidékre és mig most a legtöbb esetben az üldözés gyülöletes politikáját kénytelen üzni, akkor valahára preventiv politikát csinálhatna. Minden egyes nap, mely az államositásig elmulik, halasztás, melyet ellenségeinknek a fegyverkezés céljából adunk.

Az okozati gyógyitás eszközei közé sorolhatjuk a helyes *gazdasági politikát* is. A Széll-programnak erős a gazdasági tartalma és hogy a délvidéki propaganda eddig bizonyos korlátok közt maradt, az részben ama népszerüségnek köszönhető, melylyel Darányi miniszter neve a svábok közt bir. Ismétlem: az ut a sváb paraszt szivéhez a gazdaságán át vezet. A ki megvédi a birtokát, könynyit a terhein, vagy akár csak érezteti vele rokonszenvét, az nagy befolyásra tehet szert nála. A svábok közt erős az egyesületi szellem. Ha a kormány — a hazafias sváb értelmiség igénybevételével — elősegiti a fennálló gazdasági egyesületek müködését és uj egyesületek megalakulását, közvetetlen nagy befolyást szerezhet a nép szélesebb rétegeire.

Ugy tudom, hogy a földmüvelési kormány tetemes segitségben részesit néhány egyesületet. Igen fontosnak tartanám, hogy ez egyesületeket a szász propagandával szemben nyilt állásfoglalásra ösztönözzék. Valószinü ugyan, hogy egyik-másik egyesületben szakadás fog beállani, de bizonyos, hogy a lap-

pangás és elsimitás rendszerének, melyet az egyesületek egyrésze máig követ, csak a propaganda látja hasznát.

Szükséges továbbá, hogy gond fordittassék a meglevő *németnyelvü néplapok* fejlesztésére, esetleg arra, hogy ujak alapittassanak. Egy olcsó és jó napilap (lehetőleg kétfilléres kis ujság), mely kimondottan parasztlap, rendszeresen foglalkozik a kisbirtokost érdeklő kérdésekkel, mely nem elégszik meg általános hazafias szólamokkal, hanem a helyi viszonyokhoz mért okos nemzetiségi politikát üz és kiméletlen harcot folytat a szászok ellen, nemcsak hazafias köteleséget végezne, de talán még jó vállalkozás is lehetne.

Föltétlenül szükséges, hogy az idegen földről a Bánságba szakadt agitátorok, a kik kenyérkeresetből uszitják a népet minden ellen, a mi magyar, *eltávolittassanak* a déli vármegyékből. A magyar közjog nem zárja ki az ilyen kitiltást, igaz azonban, hogy a hiányos kormányintézkedések alapján fejlődött gyakorlat csak a közbiztosságra veszedelmes és keresetnélküli egyénekre vonatkozik.

Azok a szellemi proletárok azonban, a kik ma a délvidéken csavarognak, jóval veszélyesebbek az állam közbiztosságára, mint egy szociálista apostol, életüket pedig gyanus eredetü pénzforrásokból tengetik. Szabadelvü ember vagyok, de semmiféle doktrinér-liberálizmus nem akadályozhat meg abban, hogy örömmel ne fogadjak egy törvénynovellát, mely a büntetőbiróságot vagy esetleg a rendőrbiróságot fölhatalmazza arra, hogy ilyen békétlenkedőket kitiltson egy-egy járás területéről.

Szükségesnek tartom azt is, hogy a kereskedelemügyi kormány olyan lapoktól, a melyeknek egész irányából kitünik, hogy céljuk az államellenes lázitás — különösen olyan esetekben, mikor ezt a biróság is konstatálta, már — *vonja meg a postai szállitás jogát.*

A magyarság nem vesztett még csatát a küzdelemben, melyet az egységes nemzeti államért folytat, hanem meg sem ütközött még. Ha azonban fönn akarja tartani erkölcsi hatalmát az országban, fegyverkeznie kell. A délvidéki nép, még annak megtévelyedett része is, minden körülmények közt igényt emelhet az

anyanemzet szeretetére. De éppen ez az előrelátó szeretet teszi kötelességévé a magyarságnak, hogy a hatalom minden eszközével kipusztitsa a hajdani Bánság földjéről a fölbérelt kutmérgezőket.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA

